

in Situ

Västsvensk Arkeologisk Tidskrift

1998

in Situ

Västsvensk Arkeologisk Tidskrift

1998

in Situ

Västsvensk Arkeologisk Tidskrift
© Göteborgs universitet 1998
ISSN 1403-4964

Skriften är producerad vid
Institutionen för arkeologi
Göteborgs universitet
Box 200
405 30 Göteborg
Tel: 031 773 46 14
Fax: 031 773 51 82
E-mail: eva.englund@archaeology.gu.se

Ansvarig utgivare
Kristian Kristiansen

Redaktion
Tore Artelius
Eva Englund
Kristian Kristiansen

Grafisk formgivning
Lena Troedson,
Riksantikvarieämbetet UV Väst

Layout
Eva Englund,
Institutionen för arkeologi, Göteborgs universitet

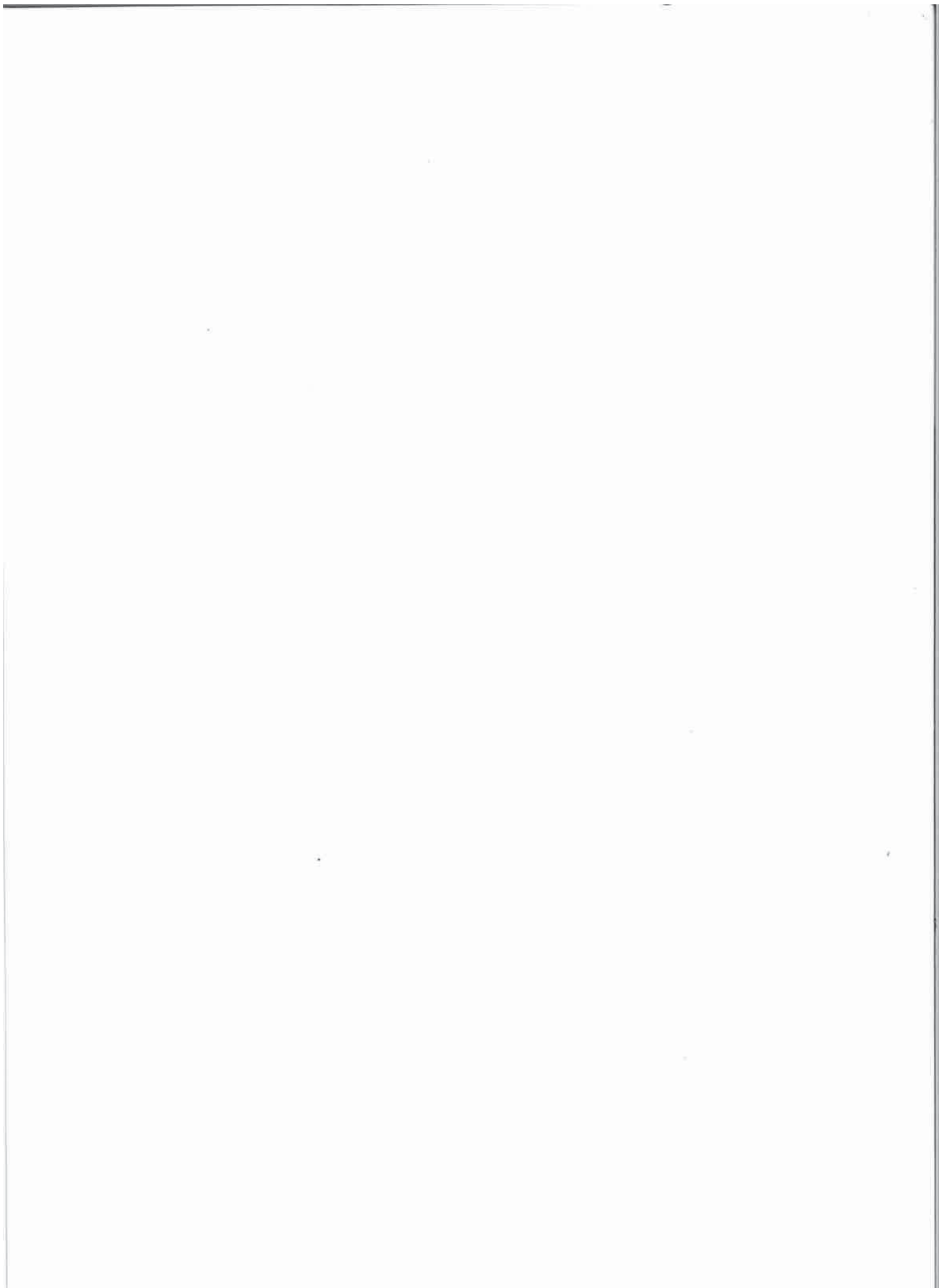
Framsida
Detalj av flintkärna från Skrea.
Akvarell av Anders Andersson,
Riksantikvarieämbetet UV Väst 1998

Engelsk språkgranskning
Neil Tomkinson

Reproarbete och tryck
Bröderna Carlssons Boktryckeri, Varberg 1998

Innehåll

Finns paleolitikum i Västsverige? <i>Robert Hernek</i>	8
Förslag till definitioner av ”överlagrade boplatser” <i>Eva Schaller Åhrberg</i>	17
Slottsmöllan – en västsvensk tidigneolitisk kustboplats <i>Bengt Westergaard</i>	27
Hällkistorna i Värmland – fynd och landskap <i>Curry Heimann</i>	41
Falbygdens gånggrifter – bevarande och kunskapsförmedling <i>Tony Axelsson</i>	49
Gropkeramikfenomenet på västkusten <i>Per Persson</i>	63
Nya gånggriftsundersökningar på Falbygden <i>Karl-Göran Sjögren</i>	85

Förord

Mycket av den arkeologiska verksamheten i Västsverige, i allt från utgrävningar till seminarier och kurser, försiggår idag som samarbeten mellan regionens museer och länsstyrelser, Riksantikvarieämbetet och universitetet. Den tidskrift som du just håller i din hand är också ett litet tecken på hur vi i Västsverige i allt högre grad satsar på en ökad kunskaps- tillväxt genom samverkan. *“in Situ”* är en ny arkeologisk tidskrift, initierad av, och representerande just alla de olika institutionerna i Västsverige.

Förhoppningen är att tidskriften skall komma ut med ett nytt nummer årsvis och den självklara målsättningen är att innehållet skall spegla den arkeologiska verksamheten i regionen, men också i riket. Av artiklarna framgår redan i det första numret att vi vill lägga vikt på tolkningen av arkeologiska material och på den ständigt accelererande kunskaps- tillväxten från både universitetens traditionella forskning och på museernas och Riksantikvarieämbetets alla arkeologiska undersökningar. Kulturhistoriska och antikva- riska frågor är oftast mycket komplicerade. Eftersom ett syfte är att sprida kunskap också till andra kulturhistoriskt intresserade grupper än arkeologer har vi också valt att behandla komplexa problem i så klar och tydlig språkdräkt som möjligt är. Det är arkeologin värd.

Samtliga artiklar i det första numret behandlar frågor kring västsvensk stenålder. Det är frågor som har en geografisk proveniens just här – men som också är aktuella för många andra områden. Det är dock inte vår avsikt att tidskriften skall vara tematisk till sitt innehåll – det har helt enkelt bara blivit så i detta första nummer. Det har hänt så mycket, så många intressanta undersökningar av stenålderns miljöer har genomförts och forskningen kring västsvensk stenålder känns därför mycket aktuell. Inte minst p.g.a. att forsknings- projektet “Kust till Kust, som är ett samarbete med Uppsala universitet, genom generösa anslag från Knut och Alice Wallenbergs Stiftelse och Riksbankens Jubileumsfond också kunnat startas upp.

Tidskriften utges av Institutionen för arkeologi, men det redaktionella ansvaret kommer att skifta, och regionens arkeologer utgör redaktionens referensgrupp inför utgivningen av varje nytt nummer.

“in Situ” har kunnat komma till stånd genom ett generöst bidrag från Lennart J. Hägglunds Stiftelse för arkeologisk forskning och utbildning.

Kristian Kristiansen

Eva Englund

Tore Artelius

Förslag till definitioner av "överlagrade boplatser"

Eva Schaller Åhrberg, Riksantikvarieämbetet

Abstract

With the aim of making the terminology of transgressed sites more uniform and perhaps more cogent, three definitions are proposed. These definitions take into consideration how the sites were created as well as their value as sources. Some sites in western Sweden are used as examples.

Inledning

Förhistoriska boplatser som översköljts av havet och täckts av marina sediment, för att sedermera åter lyftas över havsytan, är en relativt vanlig sydsvensk fornlämningstyp, men som kanske forskningsmässigt har blivit något av en västsvensk klassiker. I ett svenskt perspektiv finns de söder om en linje mellan Stängenäset i Bohuslän till någonstans i Stockholmstrakten (Fredén 1994:152). Deras läge över dagens havsnivå varierar från strandkanten till uppemot 60 m. Tidpunkten för transgressionerna varierar också, – från ca 10500 till 3000 år sedan (Påsse 1996 och där citerad litteratur).

Utöver havets transporterande verkan har vi även att räkna med bäckars och åars transport av arkeologiskt material. Som en följd av pågående landhöjning skär dessa sig ned igenom platser där människor bott och verkat, och för med sig material kortare eller längre sträckor. I dessa fall måste man räkna med ett helt avvattningsområde som ursprung för det omlagrade materialet. Det kan därför i vissa fall vara en mångfald av material, deponerade över lång tid, som påträffas tillsammans i en tillsynes överlagrad kontext.

Boplatser kan också överlagras av insjösediment på grund av att landhöjningen gör att sjöar tippas eller stjälpas sitt vatten i riktning från landhöjningens centrum (Påsse 1996:68). Störst effekt får detta i långsträckta sjöar där skillnaden i landhöjning i vardera änden kan vara betydande. Undersökningar kring denna typ av boplatser är ännu fåtaliga, men kommer säkerligen att öka i framtiden.

Hur hav eller vattendrag påverkat boplatserna är resultatet av en komplicerad process, påverkad av en mängd faktorer, vars resultat i form av fornlämningar inte alltid är lätta att tolka eller förstå. Några av dessa faktorer är hur stranden förlöper horisontellt och vertikalt, hur omgivande terräng ser ut, hur snabbt trans- och regressionsförloppet sker, och förmodligen också hur boplatserna är beskaffade. För den geologiska bakgrunden till transgressionernas förlopp hänvisas till Påsse 1988 och 1996.

De i den arkeologiska litteraturen förekommande presentationerna och tolkningarna, och inte minst terminologin kring *över-*, *om-* och *inlagrat*, har många gånger lockat till funderingar om tolkningarnas arkeologiska bärkraft och de geologiska termernas relevans så som de används av oss arkeologer. Jag anser att det finns starka skäl att ta upp både bärkraften och relevansen till diskussion,

men vill här kanske koncentrera mig på det sistnämnda. Jag kommer däremot inte att diskutera boplatser som övertäckts av morän, torv eller flygsand; eftersom dessa bör ha en helt egen terminologi, baserad på den agens som påverkat boplatserna ifråga.

Begreppet överlagrad boplats

Begreppet *överlagrad boplats* är till synes enkelt och okomplicerat: En plats där forntida människor lämnat avfall och skräp täcks med tiden över av vatten och därmed oftast av lera, sand, grus eller sten. I den bok som helt och hållet ägnats åt denna typ av boplatser i Göteborgstrakten, "Fångstfolk för 8000 år sedan" beskriver man fenomenet på följande sätt

"– tjockare eller tunnare jordlager avsätts ovanpå boplatserna i samband med att platserna efter bosättningen dränkts av havet under den strandhöjning som äger rum – under stenåldern" (Andersson m. fl. 1988:13).

Om det vore så väl att alla boplatser endast täcktes över, skulle inte fenomenet varit så komplicerat som det faktiskt är. Havets eroderande krafter gör att variationen av hur boplatserna ifråga påverkats är enorm.

I ovanstående bok finns ett utmärkt kapitel som i korta drag redogör för skillnaden mellan överlagrat, inlagrat och omlagrat material i en lagerföljd (Påsse 1988: 77f). I följande beskrivning är den kursiverade texten hämtad från denna redogörelse:

"Överlagring innebär att boplatserna täckts av ett jordlager yngre än själva boplatserna. Eftersom överlagringen [i Göteborgstrakten] skett under ett speciellt geologiskt skede innebär den i sig en datering av boplatserna."

Detta betyder således att boplatserna är äldre än det överlagrade sedimentet, – hur mycket äldre är det endast det arkeologiska materialet som säger något om. Arkeologiskt sett kan boplatserna också vara samtida med överlagringen.

"I de flesta fallen har sannolikt en viss omlagring av boplatserna skett i samband med överlagringen, dvs. boplatserna ursprungliga läge har ändrats och materialet spritts."

Detta att material på en boplats sprids i samband med transgressionen är en mycket viktig iakttagelse som kanske beaktas i en för liten grad vid analys och tolkning av överlagrade boplatser. Man har teoretiskt möjligheten av alla ytterligheter på en boplats. Den ena är att boplatserns fynd, anläggningar och kulturlager lugnt övertäcks av ett skyddande lager som utgör utmärkta bevaringsförhållanden. Den andra är att svallvågorna kraftfullt arbetar sig uppför – och senare även nerför – en sluttning, och därmed sprider boplatserna över en betydligt större yta än den ursprungliga. Man kan även tänka sig en kombination av olika fenomen i samverkan, – nämligen att kulturlager bevaras i svackor eller läsidor, medan det eroderas helt bort där havet står på.

"I det senare fallet kan boplatserna dock ha blandats in i "nya" strandlager, vilka bildats i närheten av den ursprungliga boplatserna. Boplatserna kan då sägas ha blivit inlagrat i en ny geologisk formation."

Vid genomläsning av arkeologiska artiklar och rapporter slås man ofta av den terminologiska förvirringen (ingen nämnd, ingen glömd). Detta har betydelse på flera sätt – inte bara semantiskt.

Förslag till definitioner

Eftersom de geologiska processerna i samband med bildningen av en överlagrad boplats ofta är så komplexa både i tid och rum, finns ett behov för definitioner av dessa boplatser med *arkeologiska* förtecken.

De flesta arkeologer som undersökt en transgredierad boplats har lagt stor möda och tankeverksamhet inför lager- och profilanalys. De flesta av oss har bett om, och fått hjälp av kvartärgeologer. När geologen sagt sitt, visar det sig ofta att de lager vi separerat – kanske på grund av olika färg – visar sig vara samma geologiska lager. Eller sediment som vi trott vara avsatta under lång tid, är avsatta under kort – eller tvärtom. Sediment kan visa sig vara blandningar av lager som finns separerade på annan plats i profilen, och ibland står kvartärgeologen lika frågande som vi. Kanske vi därför med större självförtroende ska komplettera den geologiska analysen med vår egen analys av det *arkeologiska innehållet* i de lager vi undersöker? I

samband med boplatser som inte är transgredierade har vi stor vana och erfarenhet av att belysa frågan om inblandning av äldre eller yngre material. Varför litar vi inte i högre grad på den vanan även när boplatser passerats av havet? För tolkningen av ett material på en överlagrad boplatser är det självklart viktigt att förstå hur den transgredierande processen gått till, men kanske ännu viktigare är att se vad resultatet av den arkeologiska analysen visar.

Ur sammanställningen i föregående avsnitt vill jag således konkretisera problematiken till att föreslå följande tre definitioner. Det bör kanske påpekas att jag talar om boplatser i den mera antikvariska betydelsen – diskussionen om vad som skiljer en boplatser från en soptipp hör hemma i en helt annan artikel.

Överlagrad boplatser

Boplatsermaterial som i huvudsak befinner sig in situ, men som har övertäckts av vattenavsatt oorganiskt material (till skillnad från översandade, övertorvade eller överplöjda boplatser). Man bör kunna visa att boplatserna är in situ genom förekomst av **anläggningar eller ett bevarat kulturlager**. Ett minimikrav måste vara förekomsten av ett **osorterat fyndmaterial** inom en avgränsbar yta. Överlagrade boplatser kan endast påträffas i områden som transgredierats.

Omlagrat boplatsermaterial

Denna benämning omfattar ett material som härrör från en deponering, men som har flyttats i mindre omfattning i samband med transgression. Fynden ligger således till en viss grad sorterade och till en viss grad inbäddade i vattenavsatta lager. Genom analys av fyndens art och sammansättning skall man kunna göra sannolikt att de härrör från en och samma boplatser (i antikvarisk mening). Kulturlagerrester och/eller förekomst av osorterade fynd inom en avgränsbar yta är ett minimikrav. Omlagrat boplatsermaterial kan endast förekomma i områden som transgredierats.

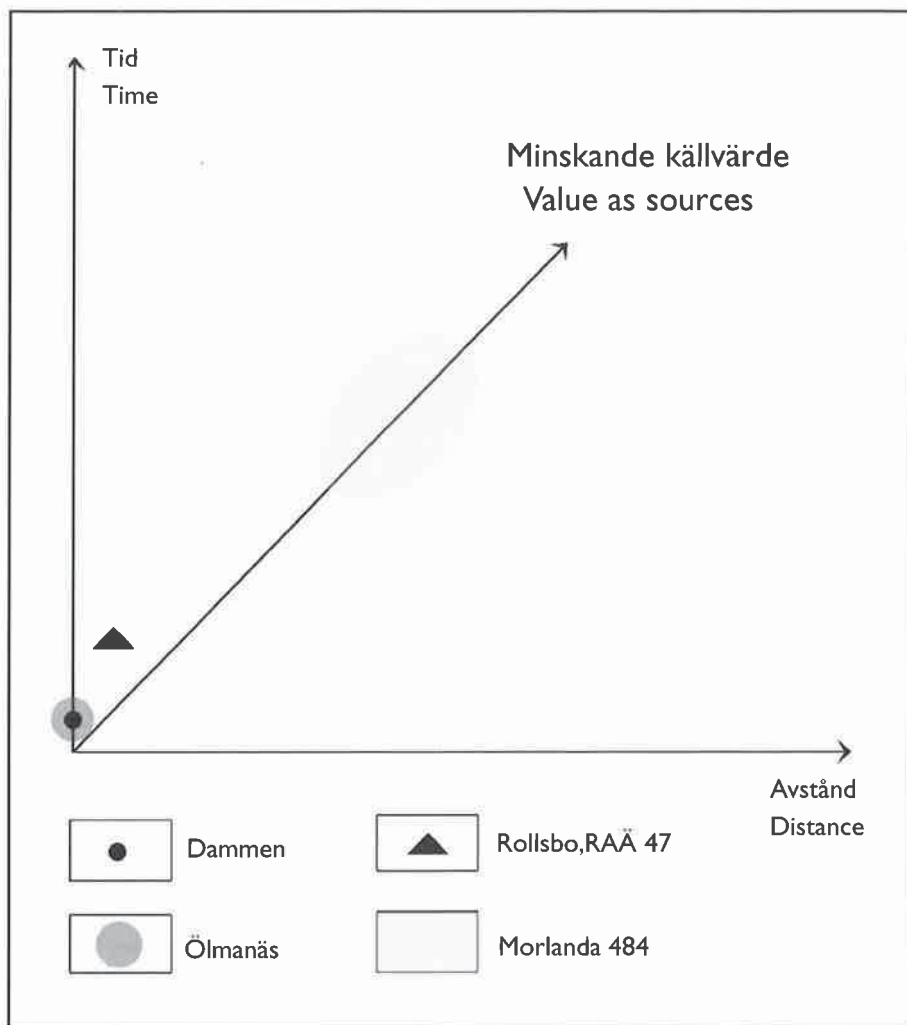
Inlagrat fyndmaterial

Denna benämning omfattar ett fyndmaterial som påträffas i vattenavsatta sediment, men där den ursprungliga platsen för bosättningen ej kan definieras geografiskt mer än inom ett avvattningsområde. En analys av fynden bör visa att de härrör från olika kronologiska skeden och/eller att de är sorterade i paritet med kornstorleken i omgivande sediment. Inlagrat boplatsermaterial kan förekomma både över och under transgressionsgränsen, eftersom material även kan ha transporterats med bäckar och åar från högre belägna boplatser till lägre liggande sediment.

Endast överlagrade *boplatser* har ett med ej överlagrade boplatser likvärdigt (eller högre) källvärde. Omlagrat *boplatsermaterial* ger en indikation på att boplatserna som fysisk enhet blivit lösare, och att exempelvis analyser i förhållande till fyndens inbördes läge blivit svåra till omöjliga att göra. Inlagrat *fyndmaterial* slutligen indikerar att fynden avlägsnats så långt från ursprungsplatsen att möjligheterna för en meningsfull analys av fynden starkt begränsats. Man kan illustrera förhållandet med två divergerande axlar, en tidsaxel och en avståndsaxel (figur 1). Ju närmare båda axlarnas nollpunkt materialet befinner sig i förhållande till deponeringstillfället, ju mindre är det påverkat av havsstrandens rörelser.

Genom vidhängande substantiv i definitionernas rubriker läggs tyngdpunkten på det arkeologiska källvärdet inom varje grupp. Att avgöra de geologiska skeendena överstiger vanligtvis vår – och även ibland geologernas – förmåga, och frågan är om detta inte bör vara sekundärt i förhållande till den arkeologiska analysen. Härmed menar jag inte alls att den geologiska insatsen är oväsentlig, men man måste nog fatta egna, arkeologiskt baserade beslut på vad materialet står och håller för, och sedan komplettera detta med en geologisk analys – inte tvärtom.

Det är lätt att förstå att en process som medför att havsstranden flyttar sig två gånger minst över en boplatser, och detta över en ansevärd tidsrymd – endast i bästa fall behåller några egenskaper som gör att den fortfarande kan kallas en boplatser. Troligen är det endast i några lyckliga fåtal fall som det stigande havsvattnet täcker en boplatser så

Figur 1 Schematisk framställning av hur man kan placera ett material i tid och rum i förhållande till ursprungsdeponeringen. Några av de platser som diskuteras i artikeln är inlagda i diagrammet.

Figure 1 A general outline of how site remains can be placed in relation to time, distance and the original place of deposition. Some of the sites discussed in the article are schematically placed in the diagram.

effektivt, och så snabbt, att det mesta av vad som ändå skulle bevarats in i vår tid fortfarande finns kvar.

Överlagrad boplats

Dammen, fornl. 195 i Bro socken, Bohuslän

Ett exempel på en välbevarad boplats som troligtvis är överlagrad, är Dammen på Härnåset, vars kulturlager med innehåll finns bevarat under upp till en halv meter sand och grus (figur 2) (Schaller Åhrberg m. fl. 1996). Det bör

vara de lokaltopografiska förhållandena som spelat en avgörande roll i detta fallet, – framför allt att boplatsen ligger vänd mot öster invid en liten forntida vik som endast haft ett smalt utlopp mot öppnare hav. En västvänd strand har legat ett fåtal 10-tal meter bort, vilket gör att sand och grus kan ha sköljts upp från väster i takt med havsnivåhöjningen. Profilen kan även illustrera hur färgen på lager inte alltid ger vägledning om hur dessa skall tolkas; att det bruna grusiga lager 2a och det fetsvarta lager 3 hör samman bildningsmässigt, har visats genom fördelningen av diabasavslag (op. cit. :27). Gränsen mellan de båda lagren

är sannolikt endast den nivå som urlakningen av kulturlagret nått vid tiden för undersökningen.

Den lokaltopografiska faktorn är troligtvis den av störst betydelse för hur havet påverkar boplatsernas materiella lämningar. Det skulle även teoretiskt sett kunna vara så att de mera orörda platserna inte ens alltid transgredierats i ordets verkliga bemärkelse, utan "bara" övertäckts av en enskilda höststorms påverkan på havsnivå och -rörelser. Sådana skeenden kan troligtvis endast urskiljas om dateringen ej sammanfaller med en transgression. Enligt Svedhages pollenanalys av mossen som bildades i den forna viken, sammanfaller dock transgressionsfasen med tiden för bosättningen på Dammen så som C14-dateringarna speglar den (op.cit. bilaga 3:4). De till synes fullständigt opåverkade fynden och kulturlagren gjorde att undertecknad har haft svårt att tro att boplatserna verkligen har

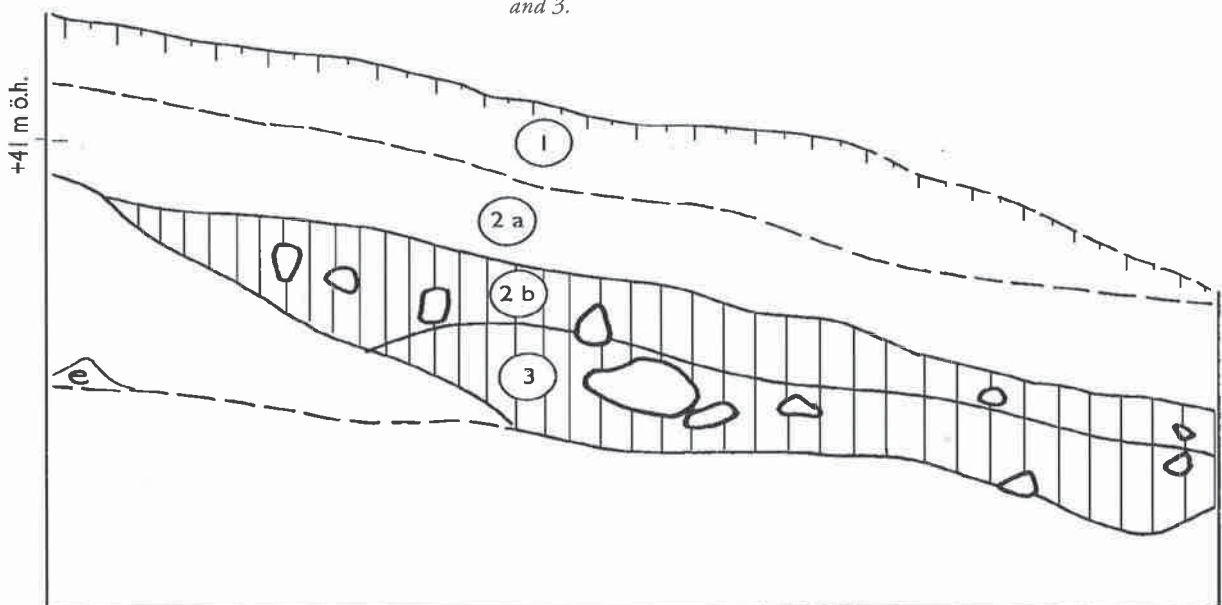
transgredierats – ett tvivel som kvarstår, även om transgressionshypotesen tycks vara den mest sannolika.

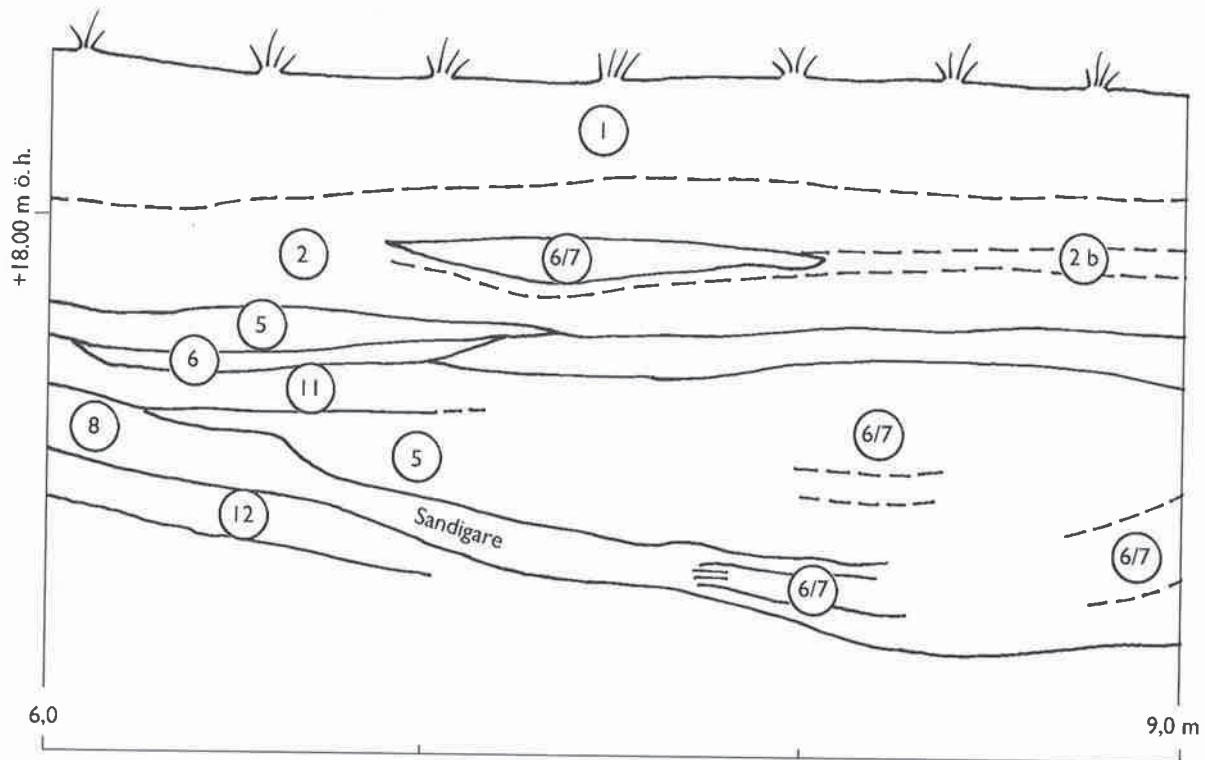
Ölmanäs, fornl. 102 i Ölmevalla socken, Halland

Ytterligare en överlagrad boplatser med bevarat kulturlager och fyndmaterial är Ölmanäs i norra Halland (Weiler 1979 och Lepiksaar m. fl. 1997). Kulturlagret var övertäckt med upp till 2 m tjocka sediment av mycket varierande kornstorlek (se ill. s. 141 i Sveriges Nationalatlas, bandet "Berg och sten", red. C. Fredén). Tore Påsse som fann lokalen har tolkat profilen så att boplatserna transgredierats två gånger, men att den redan vid första transgressionsfasen lades under ett skyddande lager strandsediment efter en endast lätt erosion av kulturlagrets övre delar (Påsse i Lepiksaar m. fl. 1997:23).

Figur 2 Utsnitt ur profil från Dammen (fornl. 195 i Bro socken) som går vinkelrätt mot den forntida havsstranden. Lager 1 och 2a utgörs av material som överlagrat kulturlagren 2b och 3.

Figure 2 A part of a vertical section at Dammen (site 195) in Bro parish. The section is situated at right angles to the former seashore. Layers 1 and 2 a consist of marine deposits, which cover the cultural layers 2 b and 3.

Lagerföljd:

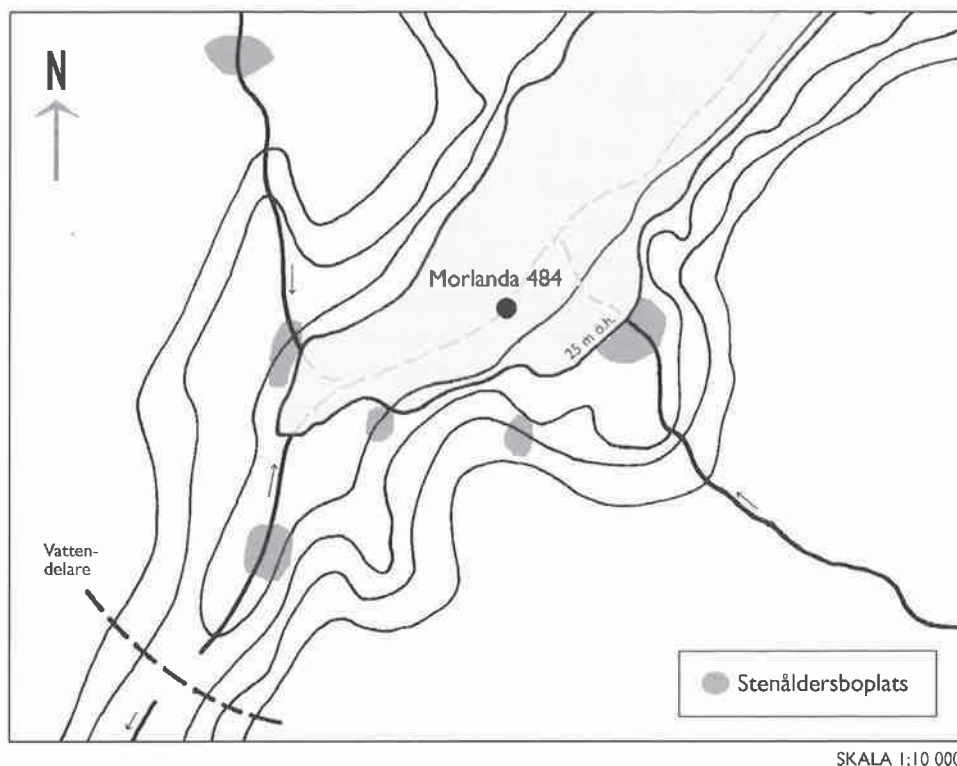
- 1) Ploglager
- 2a) Sandblandad brun mjäla
- 2b) Sandblandad grå mjäla
- 3) Blågrå torrskorpelera, med enstaka kolfragment
- 5) Gråbeige mellansand utan järnutfällningar
- 6) Gråbeige grov sand, fyndförande
(lager 6 och 7 ofta svåra att särskilja)
- 7) Sandig grus, ofta skiktad, fyndförande
(mellan lager 7 och 8 stark järnutfällning)
- 8) Gråblå lera, rikligt med kolfragment
- 11) Gråbeige välsorterad finsand, rikligt med järnutfällningar
- 12) Blå sand, fyndförande, (vid 8-8,25 m i profilen ler blandad)

Layers:

- 1) Plough layer
- 2a) Sandy brown silt
- 2b) Sandy grey silt
- 3) Bluish-grey clay with scarce charcoal fragments
- 5) Greyish sand without iron oxide
- 6) Greyish, coarse sand, find-bearing
(layers 6 and 7 often hard to distinguish)
- 7) Sandy gravel, often stratified,
find-bearing
- 8) Greyish-blue clay, abundant charcoal fragments
- 11) Greyish, well-sorted sand,
ample iron oxide
- 12) Blue sand, find-bearing (at 8-8,25 m in the section mingled with clay)

Figur 3a Utsnitt ur profil 2 från fornl. 484, Morlanda sn, Bohuslän. Profilen lades på tvärs av dalbotten, och man anar en "fossil" bäckfåra i bildens högra del. Lagrens olika färg och förekomsten av järnutfällningar hade enligt Krister Svedhage ringa betydelse för tolkningen, endast kornstorleken. (Inga diatomer eller pollenkorn fanns bevarande i lagerföljden.)

Figur 3a Part of vertical section no 2 from site 484 in Morlanda parish, Bohuslän. The section was placed transverse to a fossil rivulet which I hope can be seen on the right-hand side of the figure. According to the geologist K. Svedhage, the different colours and the presence of iron oxide in the layers had little relevance to the interpretation of the origin, only the grain size. (No diatoms or pollen grains were preserved.)

Figur 3b. Översiktlig karta över den delen av Morlandabäckens dräneringsområde som direkt har påverkat fornl. 484. Strandlinjen är tillfälligt vald vid 25 m ö h. Teoretiskt sett kan material från hela kartutsnittet ha hamnat i lagerföljden som visas i figur 3a. (Skala 1:10 000)

Figur 3b. Generalised map of the part of the drainage area of the Morlanda rivulet which has had an effect on the site no 484. The shoreline is randomly chosen as 25 m a.s.l. Note how the rivulets have reshaped the original topography so that small valleys or ravines have been created. Theoretically, site remains from all these eroded parts of the main valley could have been transported along the rivulets and deposited at site 484, and in the layers of the vertical section shown in Figure 3a.

Omlagrat boplatismaterial

Rollsbo, fornl. 47, Ytterby sn, Bohuslän

Denna mesolitiska boplatser utgör ett bra exempel på ett omlagrat boplatismaterial (Hernek 1995). Den omlagrande transgressionen har skett ca 7200 BP, dvs ca 1000 år efter den huvudsakliga bosättningsfasen så som den avspeglas i C14-dateringar (op. cit. :30). Hernek anser att fynden härör från högre belägna partier, och att dessa spolats ned i transgressionsprocessen (op. cit. :37). Eftersom kornstorleken hos fynden varierar från splinter till kärnyxor faller den väl in i definitionen ovan.

Sandarna, Göteborg, Västra Götaland

Det är naturligtvis ett vågspel att klassificera boplatser utan att ha gjort en materialanalys, men utifrån den publicerade profilen på den klassiska Sandarnaboplatser tycks den kunna platsa under både rubrikerna överlagrad boplatser och omlagrat boplatismaterial (Alin m. fl. 1934). Annars verkar det sannolikt att merparten av boplatser som "drabbats av" en transgression har fått sitt arkeologiska material spritt i den omgivande lagerföljden.

Inlagrat fyndmaterial

Fornl. 484, Morlanda socken, Bohuslän

Det motsatta fallet gäller fornlämning 484 i Morlanda, vars undersökning lade grunden till några av de överväganden som presenterats i denna artikel. Platsen låg i en dalbotten, ca 18 m över havet, och visade upp en mer än 1,4 m hög sekvens av grus, sand, mjåla och leror (figur 3a) på den postglaciala leran. I flera av lagren fanns fynd i form av slagen flinta, bränd lera, krukskärvor och enstaka ben. Höjden över havet motsvarar en strandkant för 3500–4000 år sedan, dvs. tiden kring övergången neolitikum–äldre bronsålder. Tanken inför undersökningen var att platsen kunde vara en transgredierad boplatz enligt Alins modell om "gånggriftstransgressionen" (Alin 1955:222). De mestadels horisontella lagren av varierande kornstorlek visade sig dock ha ett påfallande samband med fyndinnehållet – grövre sediment innehöll fynd, finare sediment innehöll få eller inga fynd. Artefaktinnehållet visade också stor kronologisk spridning, men huvuddelen av de som var möjliga att datera typologiskt, bör placeras i senmesolitikum, en period då havet bör ha stått relativt sett 10–15 m högre.

Övriga fynd kan vara både neolitiska och från bronsåldern (Schaller Åhrberg UV Väst rapport i manus). Vid jämförelse av fyra fyndenheter som sällats ur ett grusigt sandlager, visade sig tre av fyra ha samma genomsnittsvikt. Detta tolkar jag som att fynden sorterats av samma agens som omgivande sediment. Att fynden av flinta genomsnittligt vägde ca 10 gånger mer än omgivande sediment kan förklaras med att den slagna flintan i form av föremål med relativt stor yta i förhållande till vikt, transporteras lättare och längre i vatten än ett genomsnittligt gruskorn.

Lagrens horisontella läge, deras ensartade kornstorlek samt fyndinnehållets storlek och sammansättning måste vägas mot den lokaltopografiska situationen. Morlandadalens avvattningsområde täcker allt ifrån högt belägna

områden i öster (Storehamn), något lägre bergsformationer i väster, och den långsträckt dalens sidor som hyser ett stort antal fornlämningar (figure 3b). Den intilliggande boplatzen Huseby klev (Morlanda 89) är väl det mest kända exemplet på vad inlagrade fyndmaterial kan visa upp av sällsynta fyndkategorier (Hernek och Nordqvist 1995), men även fornl. 491 i Morlandadalen innehöll fyndkategorier som normalt sett bara bevaras om de inlagrats i lufttäta lager (Bramstång m. fl. 1998). Man bör dock ha i åtanke att materialen kan var – och ofta är – blandade, hur intressanta och eller sällsynta de enskilda föremålen än måtte vara.

Fornl. 484 med sitt inlagrade fyndmaterial från ett potentiellt stort geografiskt område, och dess stora kronologiska spridning, visar upp en typ av fornlämning som i framtiden bara bör undersökas när speciella omständigheter talar för det. Den visar även problem med att använda ledartefaktens höjd över havet som en allmän indikation på dess ålder utan att ta hänsyn till hur dessa kan ha transporterats efter sin ursprungsdeponering (exempelvis Sjögren 1991).

Sammanfattning

För att terminologin kring över- om- och inlagrade boplatser och boplatzmaterial ska bli något mera enhetlig, föreslås tre definitioner som rör bildning och källvärde av sådana fyndmaterial. Några boplatser i Västsverige används som exempel.

*

Denna artikel är skriven inom ramen för rapportarbetet kring väg 734, Huseby–Hästekälla, Morlanda, Bohuslän. Undersökningarna bekostades av Vägverket, Region Väst.

Referenser

- Alin, J.; Niklasson, N. & Thomasson, H. 1934. Stenåldersboplatsen på Sandarna vid Göteborg. Göteborg.
- Alin, J. 1955. *Förteckning över stenåldersboplatser i norra Bohuslän*. Utgiven av Göteborgs och Bohusläns Fornminnesförening. Göteborg.
- Andersson, S.; Wigforss J. & Nancke-Krogh S. (red.) 1988. Fångstfolk för 8000 år sedan – om en grupp stenåldersboplatser i Göteborg. *Arkeologi i Västsverige* 3.
- Bramstång, C.; Jonsson, L. & Olsson, L. 1998. Omlagrade och inlagrade fynd i Morlandadalen. Manus till Raä UV Västs rapportserie Arkeologiska resultat.
- Fredén, C. (red.) 1994. Berg och jord. *Sveriges nationalatlas*.
- Hernek, R. & Nordqvist, B. 1995. *Världens äldsta tuggummi?* Riksantikvarieämbetet, Kungälv.
- Hernek, R. 1995. Boplatser från äldre stenålder i Rollsbö. Arkeologiska undersökningar av fornlämning 47, 95 och 185 i Ytterby socken, Kungälv. *Arkeologiska resultat Riksantikvarieämbetet UV Väst Rapport* 1996:2
- Lepiksaar, J.; Pässe, T.; Thorsberg K. & Ullberg Loh, K. 1997. Ölmanäs två meter under markytan – en överlagrad mesolitisk boplatser i Halland. *Arkeologiska resultat, Riksantikvarieämbetet UV Väst Rapport* 1997:8.
- Pässe, T. 1988. Land och hav. I Andersson m.fl. 1998. Fångstfolk för 8000 år sedan – om en grupp stenåldersboplatser i Göteborg. *Arkeologi i Västsverige* 3.
- Pässe, T. 1996. A mathematical model of the shore level displacement in Fennoscandia. *Svensk Kärnbränslehantering AB, Technical report* 96:24.
- Schaller Åhrberg, E.; Kindgren, H. & Jonsson, L. 1996. 1989 och 1990 års undersökningar på boplatsen Dammen, Bro sn Bohuslän. *Riksantikvarieämbetet UV Väst, Arkeologiska resultat* 1996:13.
- Schaller Åhrberg, E. u.å. Inlagrat boplatsermaterial i Morlandadalen. Arkeologisk undersökning av fl 484 och 37, Morlanda socken, Orust kommun. Riksantikvarieämbetet UV Väst rapport i manus.
- Sjögren, K-G. 1991. Om västsvensk mesolitisk kronologi. I Västsvenska stenåldersstudier, Browall, H. et al (red.) Gotarc Serie C. Arkeologiska skrifter no 8. Göteborgs universitet, Institutionen för arkeologi.
- Weiler, E. 1979. Arkeologi i Nordhalland 1968–1979. *Halland* 1979, årgång 62. Årsbok för kulturhistoria och hembygdsvärd i Hallands län.

